

teista, joissa koherenssin tunne auttaa kuvaamaan yksilön valmiutta kokea elämänsä ymmärrettävänä ja mielekkäänä sekä koordinoitua voimavarojaan. Koherenssin tunteen on osoitettu olevan yhteydessä sekä henkilön omaan kokemukseen terveydestään että hyvä- tai huono-osaisuuteen. Juuri yksilöllisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden ymmärtäminen osoittaa keinoja aktivoida asiakasta terveytensä edistämiseen edellyttämättä häneltä silti liikaa vastuuta. Koherenssin tunteen avulla voidaan myös ymmärtää, miten yhteiskuntapolitiittiset toimenpiteet koskettavat eri väestöryhmien kansalaisia.

Artikkeliosuuden päättää Antti Uutelan kuutta terveyskäyttäytymisen psykososiaalista muutosteoriaa koskeva tarkastelu, joka tulee tarpeeseen sekä tutkijoille että interventioiden suunnittelijoille. Systemaattisiin katsauksiin ja meta-analyysiin pohjautuen kerrotaan kutakin mallia noudattaneiden interventioiden tuloksista ja arvioidaan myös teorioiden keskinäistä paremmuutta laatu-kriteerien ja käsitteellisen kattavuuden osalta. Yleisesti ottaen teorian perustuvat interventiot olivat tehokkaampia kuin menetelmät, joihin niitä oli vertailtu, ja käyttäytymismuutoksen kannalta tärkeää on pystyvyyden tun-

teen vahvistaminen. Terveysrojen kaventamista ajatellen tärkeitä ovat interventiot, joilla lisätään ja vahvistetaan elintapamuutokseen tarvittavia voimavaroja tai vähennetään muutoksen materiaalisia, kulttuurisia ja sosiaalisia esteitä.

Kaikkiaan artikkelit muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden rakentaessaan terveyden edistämisen kolmatta teitä. Monissa niistä pohditaan yksilön omaa vastuuta terveytensä edistämässä suhteessa todella toteutuviin vapauksiin, valmiuksiin ja resursseihin. Vaikka kirja kului sikin tutkijoiden ja yliopisto-opiskelijoiden käsissä, sen soisi löytävän tiensä myös eri toimialoilla terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä ja yhteistyötä suunnitteleville asiantuntijoille sekä ihmisiä arjessa kohtaaville ammattilaisille, esimerkiksi järjestöissä. Selkeyden ja käytännön esimerkkien vuoksi teosta voi suositella omasta ja läheistensä terveydestä kiinnostuneelle maallikkokuljallekin. Vaikka yliopistojen kansanterveys- ja terveystieteiden osastoissa terveysroja koskeva opetus jossain onkin osana opintosuunnitelmia, se ei vielä ole löytänyt paikkaansa ammattikorkeakoulujen tai ammatillisten oppilaitosten niillä osastoilla, joille se luonnollisesti ja välttämättä kuuluisi. Esimerkiksi terveydenhoita-

ja-, fysioterapeutti- tai sosionomiopiskelijoiden opetuksessa tietoisuutta terveyden eriarvoisuuden ilmiöstä ei ole riittävästi lisätty. Kirjan avulla voi valmistella tulevia ammattilaisia havaitsemaan asiakkaissaan ja heidän elämäntilanteissaan esiintyviä tasa-arvon lisäämisen mahdollisuuksia ja sille otollisia tilanteita. Esimerkiksi kunnan urheilukentän laanaaja ei välttämättä tiedosta olevansa juuri sillä hetkellä edistämässä terveyden tasa-arvoa, ellei häntä ole koulutuksessaan asiaan viritetty. Terveyttä edistävä ja tasa-arvoa lisäävä toiminta on tehokkainta, jos se on monialaista ja -tasoista ja yhteisesti jaettuun tavoitteisiin tähtäävää.

Kirjan loppupuheenvuorossa Sakari Karvonen toteaa, että huolimatta jopa joistakin yhteisistä käsitteistä, terveyden edistäminen ja yhteiskuntarakenteen merkityksen huomioon otettava rakenteellinen sosiaalityö eivät historiansa ja organisaatioidensa erillisyyden vuoksi ole löytäneet toisiaan. Terveyden edistämisen kolmannen tien seuraamiselle voisi kuvitella avautuvan aivan uudenlaisia mahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuolto-uudistuksen organisaatioissa. Toivottavasti ne muodostuvat eri alojen ammattilaisten vuoropuhelua ja yhteistyötä lisääviksi. Pohjaksi tälle kirja ilmestyi aivan oikeaan aikaan.

Dokumentti freudilaisen terapian pahimmista ylilyönneistä

J. P. ROOS

Kolme vuotta sitten Sture Bergwall vapautui niistä kuudesta murhatuomiosta, jotka hän sai vuosina 1994–2001. Hän oli

tunnustanut kymmeniä murhia. Tuomiot purettiin ja syyttäjät päättivät olla nostamatta niitä uudelleen. Näin Bergwallia ei

Bara jag vet vem jag är
Sture Bergwall
Forum, 2016

ole oikeudessa todettu syyttömäksi, mutta häntä ei ole myöskään tuomittu mistään (ja syytteet on vedetty takaisin).

Kaksi vuotta myöhemmin hänet lopulta vapautettiin Säterin sairaalasta, jossa hän oli viettänyt 24 vuotta. Hän muutti Åreen, Pohjois-Ruotsiin, valokuvasi luontoa ja kirjoitti kirjan kokemuksistaan sairaalassa. Kirjassa hän kuvaa toisaalta nuoruuttaan päiväkirjojen kautta, toisaalta omaa hoitoaikaansa sairaalassa, saamaansa terapiaa ja tekemiään tunnustuksia ja niiden seurauksia. Sen pohjana ovat muistiinpanot, hoitokertomukset, tutkinta-aineisto, jonka Bergwall on kerännyt potilaana ollessaan. Hänellä on hallussaan jopa se kuuluisa kirja, jonka hänen terapeuttinsa ohjaaja, psykoanalyttikko Margit Norell oli kirjoittanut tapauksen pohjalta ja jonka piti osoittaa palautuneiden muistojen teoria oikeaksi. Norellia pidetään edelleen arvossa vasemmistolaisen psykoanalyysia harrastavien ihmisten joukossa. Kirja ei koskaan ilmestynyt.

Yksi kirjan päähenkilöistä on Bergwallin terapeutti ja paha enkeli Birgitta Stähle, joka loppuun asti uskoi lujasti, että Bergwall oli terapiassa muistanut uudelleen tekemänsä murhat. Niiden taustalla taas olivat hänen hirveät lapsuuden kokemuksensa – jopa niin, että jos Bergwall oli nelivuotiaana kokenut jotain traumaattista, niin hänen piti vastaavasti olla murhannut joku nelivuotias (minkä hän sitten tunnustikin). Tarinan muut keskushenkilöt ovat Bergwallin onneton puolustusasianajaja, joka myöskään ei koskaan epäillyt, että Bergwall oli tehnyt murhat, muistitutkija Sten-Åke Christiansen, joka kirjoitti kokonaisen

kirjan vain Bergwallin tapauksen pohjalta, sekä Hannes Råstam, joka lopulta auttoi Bergwallia pääsemään vapaaksi.

Varsinaiset murhatutkijat (syyttäjä Krister van der Kwast ja kuulustelija Seppo Lappalainen) eivät ole niin vahvasti esillä, vaikka heidän osuutensa murheen selvittelyissä keskeisissä kenttätutkimuksissa (joissa Bergwall melko umpimähkään mutta poliisien ja terapeuttien kysymysten ohjaamina aina silloin tällöin onnistui kertomaan joitakin suurin piirtein paikkansa pitäviä asioita murhasta). Näiden harvojen tosiasioiden vuoksi Ruotsissa on edelleen muutamia jutussa mukana olleita, joiden mielestä Bergwall on syyllinen ja purkutuomiot olisivat väärä.

Bergwall itse aloitti koko prosessin alkamalla kertoa hirveitä lapsuudenkokemuksia, joihin hänet oli inspiroinut terapeuttien hänelle tarjoama kirjallisuus (esim. Alice Miller, mutta myös tuolloin ajankohtainen Bret Easton Ellis). He antoivat hänelle myös myöhemmin luettavaksi kirjallisuutta, jonka perusteella hän saattoi muokata kertomuksiaan. Niinpä hän kehitti jossain vaiheessa myös lukuisia sivupersoonia (ns. dissoziatiivisen persoonallisuushäiriön), joista yhdellä oli kertomuksissa tärkeä asema esimerkiksi murhiin yllyttäjänä tai niistä kertojana.

Alkuperäinen motiivi kaikelle tälle oli, että Bergwall pelkäsi joutuvansa ulos sairaalasta ja menettävänsä ehtymättömän bensodiatsepiinien tarjonnan. Mutta tämä motiivi menetti vähitellen merkityksensä, kun Bergwallista tuli eräänlainen avaintodistaja, jonka kertomukset näyttivät vihdoinkin vahvistavan torjuttujen muistojen teorian. Sa-

malla toki aineiden tarjonta jatkui yhä runsaampana: teorian mukaan kertomukset ja muistojen palautuminen olivat psykikisesti niin raskas prosessi, että ne edellyttivät ehdottomasti enemmän ja monipuolisempia lääkkeitä: rauhoittavia, ahdistusta lievittäviä, mielialaa parantavia. Näin Bergwall joutui kehään: enemmän tunnustuksia, enemmän lääkkeitä. Mutta toisaalta kun hän halusi lopettaa tunnustukset, hänen katsottiin tarvitsevan lisää lääkkeitä. Niinpä hänen lääkeannoksensa nousivat niin korkeiksi, että ne sinänsä olivat jo itse asiassa potilaalle haitallisia, virheellistä hoitoa. Kirjasta löytyy uskomatonta dokumentaatiota käyttömäärästä.

Norellin teorian ydin oli yksinkertainen: kaikki pahat teot, mitä ihminen tekee, saavat alkunsa lapsuuden kokemuksista. Mitä hirveämpiä kokemuksia, joita joutuu torjumaan, sen hirveämpiin tekoihin syöllistyy. Ja jopa niin, että jos oli nelivuotiaana joutunut kokemaan itse jotain kammottavaa (kuten Bergwallin tapauksessa tappamaan ja syömään pikkuveljensä), niin silloin ratkaisuna oli, että aikuise-
na tappoi jonkun nelivuotiaan. Kun alkaa siis kertoa tällaisia muistoja, niin teorian mukaan pääsee lähemmäs todellisuutta ja alkaa parantua. Mitä enemmän muistaa ja kertoo, sitä terveemmäksi tulee. Kun on vapautunut kaikista torjutuista muistoista, voi antaa ne itselleen anteeksi ja on nyt parantunut, parempi ihminen.

Niinpä “sarjamurhaaja” Quick/Bergwall sai sitä enemmän vapauksia, etuja ja lääkkeitä, mitä hirveämpiä asioita hän tunnusti. Vasta kun hän lääketokkurassa karkasi sairaalasta ja

häntä jouduttiin etsimään vaarallisen sarjamurhaajana, hän joutui taas erilaisten rajoitusten kohteeksi. Samalla hänestä tuli myös enemmän julkisuuden kiinnostuksen kohde. Toisaalta sairaalassa hän oli arvostettu erityispotilas, jota ei pidetty lainkaan vaarallisenä – paitsi ehkä itselleen. Mitä enemmän hän tunnusti, sitä enemmän häntä arvostettiin. Hänen ympärillään alkoi myös kilpailu tunnustusten hyödyntämisestä. Erityisen epämiellyttävässä valossa esiintyy hänen asianajajansa Claes Borgström, jolle Bergwall oli pelkkä hyödyllinen julkisiasiakas. Ne ihmiset, jotka eivät uskoneet Bergwallin tunnustuksiin, leimattiin ”denialisteiksi”, eikä heitä päästetty tapamaan Bergwallia.

Bergwall kertoo kirjassa, että hän toivoi usein, että joku ymmärtäisi hänen tunnustustensa mahdollottomuuden, ja näin hän pääsisi irti noidankehästä. Näin ei kuitenkaan käynyt, ja jossain vaiheessa Bergwall alkoi itsekin pitää tunnustuksiaan mahdollisina.

Tilanne oli jotenkin samanlainen kuin psykoanalyyssissa: kehäpäätelmä, jota ei voi kumota. Kieltäminen on yhtä vahva todiste kuin tunnustaminen. Kun Bergwall ei halunnut jatkaa mukana, merkitsi se, että prosessi oli vain niin raskas. Jos hän oli mukana, niin kaikki mitä hän kertoi, hyväksyttiin kritiikittä. Mitä enemmän fantasioita, sitä parempi ”todellisuuskontakti”. Murhapaikalla harhailu ja kertomusten jatkuva muuttuminen osoittivat samaa. Ehkä paras kuvaus tästä on Bergwallin pääterapeutin Birgitta Ståhlen kirjaan liitetty ”todistajanlausunto”. Se osoittaa taustalla olevan logiikan mutta myös, että Ståh-

len myöhemmät väitteet siitä, että kyse ei suinkaan ollut palautuneista muistoista, valheellisiksi. Toisaalta Ståhle esittää siinä totena asioita Bergwallin lapsuudesta, jotka olivat mitä puhtainta fantasiaa ja melko helppoja tarkistaa.

Terapiaprosessin viime vaiheessa tuotettiin uusia uhreja liukuhihnalta.

Bergwallin lapsuus oli itse asiassa varsin tavanomainen paitsi siinä, että hän oli homoseksuaali, ja tämä oli 1950-luvun Ruotsissa vielä sairaus (vaikkakaan ei kaiketi laissa kielletty niin kuin Suomessa), joka piti hoitaa. Tai hoitaa on tässä väärä sana: Bergwall joutui kiusaamisen kohteeksi, mikä jätti pysyvät jäljet. Koulun jälkeen hän syyllistyi nuorten poikien lähentelyyn ja tunnusti itse sairaalassa tapahtuneen pahoinpitely-yrityksen, jota epäilijät pitävät ensimmäisenä murhayrityksenä, kun se oikeammin oli ensimmäinen väärä tunnustus. Viimeinen todellinen rikos oli sitten täysin epäonnistunut pankkiryöstöyritys, josta hän joutui välittömästi kiinni. Tästä sai alkunsa 24 vuotta kestänyt sairaalajakso (Ruotsissa on varaa pitkiin sairaalajaksoihin!), jonka aikana hän dokumentoisti käytti valtavia määriä erilaisia huumaavia lääkkeitä. Vasta kun hänet vieroitettiin rauhoittavista ja muista lääkkeistä, alkoi paranemisprosessi, jonka aikana hän perui aikaisemmat tunnustuksensa. Kesti kuitenkin kymmenkunta vuotta ennen kuin hänet otettiin vakavasti ja lopulta vapautettiin.

Ruotsissa on edelleen pieni joukko ihmisiä, jotka uskovat vakavissaan, että Bergwall oli syyllinen tunnustamiinsa tekoihin (ehkei tuskin aivan kaikkiin). He siis pitävät tuomioi-

den perumista vääränä. Perusteena ovat jortkut yksityiskohtat hänen tunnustuksissaan, joita hän ei olisi voinut tietää olematta paikalla (ongelman vain on, että häntä autettiin aivan tulkittomasti, joten on mahdoton sanoa, mikä olisi tällainen varmas-ti oikea fakta). Toisaalta syyllisyyteen uskovien ydinryhmä on niitä, jotka olivat mukana juridisissa prosesseissa ja menettivät kasvonsa (syyttäjät, tutkimuksenjohtaja, oikeuskansleri, puolustusasianajaja). Mutta mukana on myös niitä, jotka menettivät rakkaan teorian: Bergwallin vapauttaminen syytteistä romahdutti taas kerran teorian palautuneista muistoista, johon monet freudilaiset edelleen uskovat. Bergwallin tapaus olisi todistanut tämän teorian aukottomasti: sekä sen, että ihminen voi torjua kaameat lapsuudenmuistonsa ja sitten palauttaa ne, ja sen, että nämä tapahtumat ovat saaneet aikaan myös hirveitä tekoja, jotka nekin joutuivat unoituksen syövereihin, kunnes aktiivinen palautusterapia sai ne tulemaan takaisin. Lisäksi vielä Sture Bergwall näytti vahvistavan senkin, että tunnustamalla tällaiset teot voi parantua ja ”ehetyä”, tosin äärimmäisen tuskallisen ja raskaan prosessin kautta. Ei siis ole kummallista, että korttitalon sortuminen kasaan oli kova pala.

Kirja on kaiken kaikkiaan fantastinen dokumentti freudilaisen terapian pahimmista ylilyönneistä. Tässä ei ole kyse pienistä, merkityksettömistä tapahtumista, jotka aiheuttavat vaikeita häiriöitä niin kuin Freudin tapaus-tutkimuksissa, vaan lapsena koe-tuista raaioista paloitteluista, pikkulasten syömisistä, lapsen tappoyrityksistä ja seksuaalisesta väkivallasta (jota siis ei oikeasti tapahtunut, mutta johon terapeu-

tit uskovat). Ehkä bisarreihin aspekti oli kun jokaisen ”onnistuneen” maastossa käynnin jälkeen tai jokaisen tuomion jälkeen tapausta juhlittiin erinomaisella aterialla ravintolassa tai vaikkapa puolustusasianajajan kotona. Kuitenkin olisi tarvittu vain yksi enemmän tai vähemmän to-

dellisuudentajuinen tuomari tai poliisi, joka ei olisi uskonut terapeuttien vakuutteluihin vaan vaatinut konkreettista näyttöä.

Kiintoisa erityistapaus on Ruotsin Lapissa tapahtunut kahden ulkomaalaisen raaka murha (joka on edelleen selvittämättä), jossa Bergwallilla oli kerto-

mansa mukaan rikoskumppani, jota ilman murhia ei olisi voinut tehdä. Tämä kuitenkin kiisti kaiken, joten hänet vain jätettiin syytteen ulkopuolelle, kun näyttöä ei ollut tarpeeksi. Kun taas Bergwall voitiin tuomita ilman muuta näyttöä kuin hänen itsensä ja terapeutin lausunnot.

Suomi Stalinin armoilla

MATTI VIRTANEN

Helsingin yliopiston poliittisen historian professori Kimmo Rentola on paljon julkaissut, ansioitunut ja palkittu tutkija. Hänen tuorein kirjansa *Stalin ja Suomen kohtalo* sai Lauri Jäntin palkinnon tammikuussa 2017.

Aiemmissa kirjoissaan Rentola on katsonut Suomen ja Neuvostoliiton historiaa suomalaisesta näkökulmasta, mutta tässä kirjassa haussa on Stalinin katse Suomeen: miksi Stalin teki sellaisia valintoja kuin teki – taustana suurvaltojen suhteiden tila ja Stalinin tiedustelun siitä hankkima tieto. Lähteinään Rentola käyttää paitsi aikaisempia kirjojaan myös viime aikoina julki-seksi tulleita arkistoaineistoja.

Näkökulman vaihdos avaa syy-seuraussuhteita uudella, osin dra-maattisella tavalla. Heti kirjan aluksi Rentola pelkistää, että Suomen kohtalo oli kymmenen vuoden aikana ainakin viisi kertaa yksin diktaattori Stalinin käsissä:

”Stalin päätti aloittaa talviso-dan ja lopettaa sen, hän päät-ti jatkosodan rauhasta 1944, ja kun alkuvuodesta 1948 oli aika ratkaista, tuleeko Suomesta kan-sandemokratia vai ei, hän pai-noi ensin kaasua ja sitten jarrua. Näiden päätösten kohdalla voi-daan puhua Suomen kohtalosta: koko yhteiskunnan luontees-

ta, valtion itsenäisyydestä, kansalaisten elämästä ja kuolemasta. Tämä ei ole maalailua, vaan silkka karu fakta.”

Ennen talvisotaa Suomella ei Stalinin silmissä ollut erityisase-maa. Toki hän oli käynyt täällä ja tavannut täällä ensi kertaa Leninin, mutta vasta talvisota teki Suomesta hankalan ja kipeän ongelman. Stalinin näkökulmas-ta lähes kaikki meni talvisodas-sa pieleen.

Syksyn 1939 tiedustelutietojen valossa puna-armeija tultai-siin ottamaan Suomessa avosyl-lin vastaan, vuoden 1918 verinen sisällissota kun oli täällä vielä tuoreessa muistissa. Puna-armeijaa odottaisi nopea paraati-marssi Helsinkiin. Tähän luot-taen Stalin asetti Terijoelle Otto Wille Kuusisen nukkehallituksen, joka toimisi sitten pikavoiton jälkeen uuden Suomen uutena hallituksena.

Tulos oli puna-armeijalle katastrofi. Rentola päättelee, että keskeinen syy oli tiedustelun antama täysin harhainen kuva Suomen poliittisesta tilanteesta. Ensinnäkin Stalin oli 1930-luvulla tapattanut lähes kaikki Suomes-ta vuoden 1918 jälkeen Venäjäl-le siirtyneet tuhannet punaiset. Suomessa toimivat agentit olivat harrastelijoita, jotka lähetti-

Kimmo Rentola
Stalin ja Suomen kohtalo
Otava, 2016

vät Moskovaan sellaisia arvioita, joiden arveltiin Stalinia miellyttävän. Huomiotta jäi, että Suomessa oli vuodesta 1937 ollut punamultahallitus, joka onnistui olennaisesti tasoittamaan vuoden 1918 sisäistä repeämää.

Tammikuun lopulla 1940 puna-armeija puski edelleen päätänsä seinään, mutta silloin Stalinin eteen alkoi nousta uusi uhkakuva. Tiedustelutiedot kertoivat, että silloinen suurin maailmanmahti Britannia alkoi vakavissaan, Ranskan tuella, suunnitella sodanjulistusta Saksan kanssa liitossa olevaa Neuvostoliittoa vastaan. Ydinajatus oli suunnata hyökkäys Kaukasukselle, Bakuun, mistä Neuvostoliitto sai 90 prosenttia öljyistään. Sen ohella joukkoja lähetettäisiin Kiirunan malmialueelle, Petsamoon kaappaamaan sikäläinen nikkeliintuotanto ja suunniteltiin mihin nousua Leningradiin.

Maaliskuun alussa 1940 tiedustelutiedot kertoivat, että ulkomaisen intervention vaara on suuri, ilmahyökkäystä Bakuun pidettiin varmana tosiasiana. Stalin unohti nopeasti Kuusisen